

INFORMACJE. PRZEGLĄDY. RECENZJE

Marek Hetmański: *Świat informacji*,
230 stron, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015

Jest to tytuł książki profesora Marka Hetmańskiego, filozofa i badacza teorii komunikacji, informacji i wiedzy. Jej treść, w dużym skrócie, można ująć jako poszukiwanie odpowiedzi na pytania: co oznacza (opisuje) termin *informacja* oraz czy termin ten trafnie określa to, co jesteśmy skłonni uznać za *informację*. Pytanie pierwsze zmierza do ustalenia treści, jaką można przypisać temu terminowi, zaś pytanie drugie wiąże się z poszukiwaniem terminu odpowiadającego treści, którą wiążemy z pojęciem zwanym informacją. Oba pytania wzajemnie się uzupełniają.

Autor rozwija analizę w dużej mierze na podstawie podejścia filozoficznego z wykorzystaniem znajomości problematyki komunikacji (w znaczeniu powiadamiania, przekazywania wiadomości). Prof. Hetmański rozpoczyna swoją książkę od analizy etymologicznej tytułowego terminu. Odwołując się do średniowiecznej łaciny i pochodzącego z niej słowa *informatio*, tłumaczenie opiera na słowniku łacińsko-polskim i przedstawia ewolucję pojęciową tego słowa. Autor analizuje różne formy gramatyczne i wskazuje kilka znaczeń: *odzworowywanie*, *odkształcanie* (kształtowanie). Podkreśla, że współcześnie termin ten występuje w wielu dziedzinach: w fizyce, informatyce i psychologii. Przedstawia też historię ewolucji zakresu znaczeniowego *informacji* — od etapu inżyniersko-fizycznego i cybernetycznego po okres zastosowań w naukach przyrodniczych i społecznych. Ten proces trwa i trwają uściślenia oraz uogólnienia znaczenia tego terminu w celu budowania *filozofii informacji*. M. Hetmański dodaje, że (s. 181) *informacja nie ma jednej ojczyzny (dziedziny — B. S.), lecz wiele krajów (dziedzin — B. S.), w których zamieszkuje*. Zaznacza, że pojęcie informacji zajmuje podobną pozycję, jak pojęcia masy i energii w fizyce. Zarzuca przy tym, że nie jest ona (...) *przedmiotem refleksji ze strony specjalistów od nauk, które mają go (tzn. termin informacja) w nazwie lub się nim bezpośrednio zajmują*. Dodaje (s. 13), że *bez precyzji terminologicznej oraz kategorialno-pojęciowych analiz nie można zrozumieć w pełni zjawisk informacyjnych*.

Tej tematyce poświęca rozdział 1.

Interesujący jest rozdział 2, w którym znajdujemy bogaty opis pojęcia informacji w metaforach. Autor rozwija ten wątek jako skuteczny sposób ujmowania wie-

lu złożonych zjawisk i pojęć. Prof. Hetmański nazywa je metaforami informacyjnymi. Rozwija ich analizę przede wszystkim w kontekście komunikowania się — przesyłania informacji za pośrednictwem *przewodu*. M. Hetmański przywołuje metaforyczne zwroty Claud’a E. Shannona (1948) — autora matematycznej teorii komunikacji (uznawanej obecnie za teorię informacji), w której można znaleźć opisy zjawisk komunikacyjnych w sposób metaforyczny. Przykładem jest porównanie łączności z telegrafistką (metafora *teoria komunikacji/informacji jest jak telegrafistka* — nie interesuje ją treść telegramu, lecz jak go sprawnie nadać). Hetmański przytacza wiele metafor, a wśród nich dwie autorstwa Stanisława Lema:

- *Informacja jako bomba megabitowa*. Lem w ten sposób opisywał zjawiska informacyjne w skali globalnej, obejmującej nie tylko cywilizację ludzką, lecz cały Wszechświat, łącznie ze światami możliwymi. Metafora podkreśla, że przyrost informacji i wiedzy, rozpatrywany w skali trwania Wszechświata, podlega uniwersalnej prawidłowości — swoistej eksplozji. Metafora bomby podkreśla dynamiczny charakter informacji i zjawisk informacyjnych — pozytywnych i negatywnych;
- *Informacja jako odpadki*. Stanisław Lem w ten sposób charakteryzował nadmiar informacji krążących w Internecie. Podkreślał „zaśmiecenie” środowiska informacyjnego ogromną ilością głupstw i kłamstw, bylejakości i szkodliwości.

Prof. Hetmański podkreśla, że ze względu na swobodną grę skojarzeń i oryginalnych porównań informacji z bardzo odległymi zjawiskami i obiektami, metafory informacyjne uzyskują przewagę nad tradycyjnymi definicjami i opisami, stają się kluczem do budowania bogatych sieci skojarzeń między informacją i występującymi w metaforach pojęciami i terminami.

Autor formułuje interesującą tezę w sprawie wartości poznawczej metafor (s. 78): *Im zjawisko, proces czy zdarzenie, o którym mówi dana metafora, jest mniej prawdopodobne, tym większą wartość poznawczą ma ona wówczas, można ją określić jako informacyjną zawartość (moc) metafory*. Stwierdzenie to wynika z kluczowej tezy Shannona: *Im mniejsze jest prawdopodobieństwo pojawienia się jakiegos komunikatu, tym więcej informacji wnosi jego opublikowanie*.

Kolejny temat to relacja między pojęciami *informacja* i *komunikacja* (rozdział 3). Autor podkreśla, że powiązania między nimi są oczywiste i naturalne. Analizę swoją przeprowadza na podstawie teorii Shannona o przesyłaniu sygnałów w systemach komunikacyjnych, w której wprowadzono pojęcie entropii jako miary nieuporządkowania zbiorowości komunikatów oraz informacji jako miary porządku w tej zbiorowości. Tę analizę prof. M. Hetmański uzupełnił przeglądem prac innych autorów, w szczególności Norberta Wienera — uznawanego za twórcę teoretycznych podstaw cybernetyki i autora koncepcji sprzężenia zwrotnego oraz Umberto Eco — włoskiego filozofa, bibliofila i powieściopisarza, także badacza w zakresie semiotyki.

Kontynuując podjętą analizę, Hetmański bada skutki dynamiki procesów informacyjnych i komunikowania się we współczesnym społeczeństwie — pojawienie się tzw. *zwrotu cywilizacyjnego*, jaki daje się obecnie zaobserwować. Tematowi temu poświęca rozdział 4 — „Cywilizacja informacji”. Autor zaznacza, że terminu

zwrot używa się zazwyczaj do określenia zjawisk mających zasadniczy, radykalny i nieodwracalny wpływ na kształtowanie się zjawisk i procesów we wszystkich sferach życia danej zbiorowości i jednostek, które tę zbiorowość tworzą. Warunki te spełniają przemiany społeczne, gospodarcze i kulturowe zachodzące współcześnie pod wpływem informacji i technologii informatycznych. Daje to podstawę do formułowania opinii w sprawie *zwrotu informacyjnego o niespotykanej dotychczas teoretycznej i praktycznej mocy oraz oddziaływaniu daleko głębszym i rozleglej- szym niż inne wcześniejsze zwroty cywilizacyjne* — pisze autor (s. 154).

Z tą tematyką wiążą się także inne pojęcia: *postawa informacyjna* jako nieod- łączny wyznacznik kultury informacyjnej, *światopogląd informacyjny* oraz *in- formatologia* jako nauka o informacji, kształtujące się pod wpływem swoistego pola informacyjnego podczas intensywnej wymiany informacji i procesów in- formacyjnych w społeczeństwie.

Czytelnik znajdzie w książce Marka Hetmańskiego dużo oryginalnych myśli o informacji i jej miejscu w naszej rzeczywistości. Główny nurt rozważań wy- wodzi się z teorii C. E. Shannona, w której istotą jest analiza „upakowania” sy- gnałów w kanale komunikacyjnym. James Gleick (2012), autor obszernej mono- grafii na temat informacji, tak określił główny wątek badań Schannona: *jak zmaksymalizować przepływ przez rozgałęzioną sieć*.

Lektura książki może sprawić wrażenie, że świat informacji według Shannona jest dość ubogi i nie obejmuje wielu dziedzin (i problemów), z jakimi stykamy się w codzienności wynikającej z zanurzenia się w przestrzeni informacyjnej. Sam autor dostrzegał w swej koncepcji pewne ograniczenie: *Taka interpretacja pojęcia informacji ogranicza je do procesów przesyłania wiadomości bez uwzględnienia treści — jedynie ze względu na jej „upakowanie” w kanale, w którym jest przesyłana*.

Warto przytoczyć jeszcze opinię Jamesa Gleicka (2012, s. 386): *Narodziny teorii informacji były związane z bezlitosnym poświęceniem znaczenia — tej cechy, która nadaje informacji wartość i celowość*. We wprowadzeniu do *A Mathematical Theory of Communication* Shannon musiał być szczery. Oświadczył po prostu, że znaczenie *nie jest powiązane z problemem inżyneryjnym*. *Zapomnijmy o psychologii; odrzućmy subiektywizm*. Nieco dalej Gleick dodaje: *Dla niektórych było to zbyt bezduszne, zimne*. Na jednej z pierwszych konferencji cybernetyków Heinz von Foerster (austriacko-amerykański filozof, cybernetyk — B. S.) użalał się, że teoria informacji dotyczy tylko *piskliwych sygnałów*, i stwierdził, iż dopiero gdy dochodzi do ich zrozumienia w ludzkim mózgu, *wtedy rodzi się informacja — a nie w piskach*.

Oprac. prof. dr hab. Bogdan Stefanowicz

LITERATURA

- Gleick, J. (2012). *Informacja: Bit, wszechświat, rewolucja*. Tłumaczył Grzegorz Siwek. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Hetmański, M. (2015). *Świat informacji*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Shannon, C. E. (1948). A Mathematical Theory of Communication. Bell System. *Technical Journal*, vol. 27, no. 3—4.